

Hur idén om olika raser blev vetenskap

Det finns genom historien många exempel på vårt behov av att sortera och dela in människor i grupper efter hudfärg och andra yttre kännetecken.

På 1700-talet hävdade botanisten Carl von Linné att det var vetenskap att dela in mänskligheten i olika grupper. Detta blev en av hörnstenarna för det som på 1800-talet skulle bli den s.k. ”vetenskapliga rasismen” – rasbiologerna trodde att människorna tillhörde olika raser och att de olika raserna var olika mycket värda.

Rasbiologerna studerade människor för att hitta skillnader på människorna. De mätte huvuden och näsor för att bevisa att det fanns olika raser. I Sverige intresserade man sig särskilt för samerna och dessa mättes och studerades i åtskilliga undersökningar.

Rasbiologi var ett sätt att tänka som bland annat ledde till Förintelsen men som också ledde till att samer och andra kränktes i vetenskapens namn.

Sverige öppnade världens första forskningsinstitut för rasbiologi på 1920-talet. Sverige har under lång tid haft många vetenskapsmän som bidragit till teorierna om att det finns olika mänskliga raser.

Alla är lika mycket värda

Rasbiologin har tre grundläggande tankar, enligt journalisten Bosse Lindqvist: olika människor har olika egenskaper, vissa egenskaper är mer värda än andra och vissa människor har sådana egenskaper att de aldrig borde ha fått komma till världen.

Yttre olikheter betyder inte att vi är olika mycket värda. Grundsynen måste vara att vi oavsett ev. likheter eller olikheter är lika mycket värda. Människans värde, fastslår författaren Lasse Berg, beror inte på vad vetenskapen kan tänkas komma fram till.

Läs mer i "Förädlade svenskar" av Bosse Lindqvist.

Finns det olika mänskliga raser?

Nej, det går inte att tala om olika mänskliga raser i någon vetenskaplig betydelse. Bara för att det finns yttre skillnader mellan människor, så finns det inte självklart genetiska skillnader eller olikheter i våra hjärnor.

De yttre olikheterna beror på att vi har anpassat oss efter var vi bott. De som bor i områden med stark sol får en pigmentering som skyddar mot hudcancer. De som lever i solfattiga områden är vita för att solen lättare ska kunna tränga in i huden och syntetisera D-vitamin, som är nödvändigt för uppbyggnaden av skelettet.

Vi kommer alla från Afrika

Idag vet vi genom genetiska studier att det bara finns en människoras. Vår gemensamma historia började för sådär 100 000 år sedan. Då fanns det bara en liten grupp människor på mellan 20 000 – 100 000 personer och alla var afrikaner. Det är från denna lilla grupp utvandrade afrikaner som alla människor i hela världen härstammar.

99,9 % likhet ger brist på mångfald

Alla människor är genetiskt lika och vi har mer än 99,9 % överensstämmelse i gensekvenserna. Så, kanske är problemet det omvända; det är bristen på genetisk mångfald som är vårt stora problem. Enligt Lasse Berg beror detta på att vi så nyligen har haft ett gemensamt ursprung och att lite mer mångfald i själva verket skulle ha gett oss ett bättre skydd mot sjukdomar.

Läs mer om människans ursprung i ”Gryning över Kalahari” av Lasse Berg

Rasbiologiska institutet bildas

1910 bildas Svenska sällskapet för rashygien och 1922 startade det Svenska rasbiologiska institutet sin verksamhet. Syftet var att vetenskapligt arbeta för att bevara den svenska folkstammen och dokumentera det svenska folket. Herman Lundborg, rasbiolog och ärftlighetsforskare blev institutets första chef. Han intresserade sig särskilt för Lappland, eftersom han ville forska kring rasblandning och i Lappland hade det varit etniska blandningar mellan svenskar, finnar och samer.

Herman Lundborg ville bevisa att rasblandning var negativt och fördärvade människornas anlag. Mellan åren 1922 till 1935 reste Lundborg och hans assistenter i Härjedalen, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten för att mäta och studera den samiska befolkningen.

Läs mer ”Farfar var rasbiolog” av Eva F Dahlgren

De viktigaste "rasmarkörerna"

Rasbiologerna försökte på ett vetenskapligt sätt bevisa att vissa människor var mindre värda än andra genom att jämföra olika "rasmarkörer" – den viktigaste var formen på huvudet och dess olika delar som hjärnskål, ansikte, käkar, näsa. Dit hörde också färgen på hud, hår och ögon.

Anders Retzius

Anatomiprofessorn Anders Retzius (1796-1860) fick en avgörande betydelse för svensk rasbiologisk forskning och delade in mänskligheten i två olika typer: *kort- och långskallar*. Han samlade in kranier från hela Europa och skapade ett "skallindex", där mänskligheten delades in i "kortskallar" och "långskallar". Svenskarna var långskallar och dessa ansågs vara högre stående än kortskallarna.

Primitiva kortskallar

Anders Retzius menade att Europas urbefolkning hade varit av den kortskalliga typen. Och de kortskallar som fanns kvar i Europa var sålunda rester av denna primitiva urbefolkning. Kortskalliga var förutom samerna även finnar, ungrare, slaver och basker. Kortskallarna ansågs ha sämre egenskaper och var därmed lägre stående än de långskalliga.

En vetenskaplig återvändsgränd

Men rasbiologerna fick problem med sin indelning efter huvudform, eftersom det inom varje nation och folkgrupp fanns både kort- och långskallar. Detta löste rasbiologerna genom att påstå att på samma sätt som kulturer hade utvecklats från lägre till högre, så hade även människorna utvecklats från kortskallar till långskallar. En vetenskaplig återvändsgränd eller som historikern Lennart Lundmark uttrycker det; all som går att mäta är inte vetenskap!

Läs mer ”Allt är inte vetenskap som går att mäta” av Lennart Lundmark

Skillnaden mellan rasbiologin och rashygien

Rashygien är den praktiska tillämpningen av rasbiologi. Rashygien kallades också för eugenik eller arvshygien. Inom rashygien fanns både en etnisk rasism, där olika rasers egenskaper rangordnades – och de ”högre” rasernas egenskaper skulle bevakas; och en eugenisk rasism där ärvda egenskaper som sjukdomar inte skulle få föras vidare till kommande generationer.

Den eugeniska rasismen levde kvar längre och ledde till att tvångssteriliseringarna pågick ända in på 1970-talet i Sverige.

Hur många tvångssteriliserades i Sverige?

Mellan 1935 och 1975 steriliserades 63 000 personer. De allra flesta var kvinnor och många tvingades att gå med på steriliseringen för att till exempel få skrivas ut från vårdhem. Den höga siffran tvångssteriliserade ger Sverige en mindre smickrande andraplats efter Tyskland, där nästan 400 000 steriliserades.

Varför blev Sverige så framträdande?

Flera framstående svenska forskare intresserade sig för rasbiologi – och intresset för naturvetenskap låg i tiden. Andra faktorer var nationalismen och romantiska föreställningar om svenskarnas ärorika historia. Betydelsefullt var också att den svenska befolkningen var mycket väldokumenterad genom folkbokföring och officiell statistik, vilket var en förutsättning för forskarna.

Givetvis var också den stora samhällliga förändringen som skedde vid den här tiden betydelsefull, nästan en miljon utvandrade till USA och samtidigt med den snabba industrialiseringen växte arbetar- och kvinnorörelserna fram. Starka hälsosträvanden i samhället kopplades ihop med fortplantningsfrågor och befolkningspolitik.

Hur hänger rasbiologin ihop nazismen?

Nazisterna i Tyskland inspirerades av Sverige och vår rasbiologiska forskning. Framförallt tog man till sig tankarna om att man kunde ”rena” den germanska rasen som blivit så ”uppblandad”. Man hänvisade också från tyskt håll till svensk ”vetenskaplig” forskning för att belägga sin politik. Men, kopplingen är ändå inte helt enkel. Flera av de forskare som var verksamma vid Rasbiologiska institutet var aktiva antinazister och vid mitten av 1930-talet avbröts officiellt kontakterna med Tyskland.

Lever rasbiologiskt tänkande kvar idag?

Dagens biologer sysslar inte med rasbiologi utan med genteknik. Idag kan man till exempel ta beslut om att abortera ett missbildat foster.

Med DNA-teknik kan man inte bara fastställa släktskap och om man har anlag för vissa sjukdomar, man kan också få reda på sitt geografiska ursprung. Den moderna DNA-tekniken kan ge oss svar som vi måste fundera över hur vi ska hantera och värdera på rätt sätt.

”Lapp- skall- vara- lapp-politiken”

I slutet av 1800-talet ansågs inte samer ha några förutsättningar för något annat liv än som renskötare och endast de som var renskötare definierades som samer av staten. Fast man visste mycket väl att det fanns många samer som sysslade med andra näringar. Enligt den tidens synsätt var det viktigt att samerna inte blev för påverkade av det moderna samhället, för då skulle de inte klara av sin nomadiserande tillvaro i fjällen. Lösningen blev ”*lapp- skall- vara-lapp-politiken*” – vilket bland annat innebar att de s.k. kåtaskolorna infördes. En sämre och hälsovårdig skolform enbart för de nomadiserande fjällsamernas barn och som i förlängningen gjorde att många blev sjuka t ex i TBC.

FN:s definition av urfolk

Samerna bor i Norge, Sverige, Finland och Ryssland och är Europas enda urfolk. FN:s definition av urfolk handlar inte om "vem som var först" utan om att folkgruppen bodde i området när nationella gränser drogs upp, har speciella kulturella särdrag och att sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner helt eller delvis finns kvar. Dessutom ska folket själv uppfatta sig som ett urfolk.

Samernas ställning som urfolk har bekräftats av Sveriges riksdag (1977). Däremot har inte Sveriges riksdag skrivit under den s.k. *ILO-konventionen*, som handlar om ursprungsfolkens äganderätt och besittningsrätt till den mark som de traditionellt innehar.

Läs mer: Om du vill veta mer om hur det gick till när Svenska staten tog över samernas land ska du läsa boken ”Stulet land” av Lennart Lundmark.

Samernas nationaldag

Samernas nationaldag den 6 februari är gemensam för alla samer oavsett om de bor i Sverige, Norge, Finland eller Ryssland. Första gången man firade nationaldagen var 1993, samma år som Sametinget invigdes. Sametinget inrättades som en myndighet under Jordbruksdepartementet och jordbruksministern är ansvarig för samiska frågor i Sverige.

Vem är same?

Att definiera etnicitet är inte helt enkelt. I Sametingslagen finns en definition på vem som är same; Enligt sametingslagen är den same som själv anser sig vara same (subjektivt kriterium) och gör sannolikt att han eller hon eller någon av föräldrarna eller far- eller morföräldrarna har eller har haft samiska som språk i hemmet (objektivt kriterium). Inför valet till Sametinget i maj 2005 var närmare 7 200 personer inskrivna i röstlängden. Man räknar man med att det finns mellan 15 000 – 20 000 tusen samer i Sverige och det totala antalet ligger på någonstans upp mot 75 000 personer. Men siffrorna är uppskattade, eftersom ingen har räknat.

När det gäller språket så är det inte alla samer som kan tala eller förstå något av de samiska språken. Därför är det tveksamt om man enbart på språkliga kriterier kan avgöra vem som är same. Somliga menar att det är familj och släktskap som borde vara avgörande.

Staten satte likhetstecken mellan renskötare och same

Ett annat problem är att Staten tidigt satte likhetstecken mellan samer och renskötare. Samernas rättigheter till land utgick från att det ägnade sig åt rennäringen. De fick inte vara bofasta eller syssla med jordbruk, för då räknades de inte som samer längre. I själva verket är det långt ifrån alla samer som levtt på att enbart vara renskötare, de har fiskat och jagat och ibland odlat eller tagit andra jobb för att överleva. De flesta samer idag är alltså inte renskötare utan har vanliga jobb.

Fundera över följande frågor:

Varför intresserade sig forskarna för samerna?

Varför mätte man skallarna?

Finns det verkligen olika raser?

Är dagens genteknik bara en fortsättning på rasbiologin?

Vad betyder det att vara ett urfolk?

Vem är same?

Vem är svensk?

Vem är du?

Om du vill veta mer:

"Förädlade svenskar" av Bosse Lindquist (Alfabeta förlag).

"Farfar var rasbiolog" av Eva F Dahlgren (Wahlström & Widstrand)

"Stulet Land" av Lennart Lundmark, (Ordfront)

"Gryning över Kalahari" av Lasse Berg, (Ordfront)

Några intressanta länkar:

www.forumforlevandehistoria.se

www.samer.se

PDF-fil – Allt som går att mäta är inte vetenskap se länken nedan:

[www.lennartlundmark.se/internt/lennart.nsf/doc/0060CA97/\\$FILE/rasbiologi1.pdf](http://www.lennartlundmark.se/internt/lennart.nsf/doc/0060CA97/$FILE/rasbiologi1.pdf)

Om Kompani Nomad

Vi är en professionell dansgrupp med samiska förtecken. Ola Stinnerbom är vår koreograf, dansare och tillika jojkare, och driver kompaniet tillsammans med Birgitta Stålnert, kulturvetare och filmare. Vi forskar kring den försvunna samiska rituella dansen, gör föreställningar, seminarier och workshops. Läs mer på vår hemsida: www.kompaninomad.se

Det här materialet har tagits fram av Birgitta Stålnert och är det något vill fråga om, så är det bara att kontakta oss via mail: birgitta@kompaninomad.se.